

Varifrån kommer alla dryckesord – och vart tar de vägen?

Ord finns inte av sig själva. De kommer någonstans ifrån. Och det märks. *Limpan* kommer från bondköket, *paninin* kommer från Italien och *baguetten* från Frankrike. Det kan ingen ta miste på. Man ser det på stavningen, och det känns i munnen både när vi uttalar orden och smakar på brödet.

När vi väl har fått orden, så ger de sig oftast ut på egna vandringar. *Limpa* betyder plötsligt 200 cigaretter, och *bulle* betyder taxi. Så är det i ordens värld utan att någon riktigt kan förklara varför.

Hur är det då med orden inom ett så centralt område som dryck? Det är ganska många ord längs händelsekedjan från törst till baksmälla, de finns på många olika ställen från slott till koja och från bistro till bakficka, och vi har fått dem från många olika håll.

Nja, fått? En del av orden verkar vara lika gamla som språket självt. Ord som *öl* och *sup* tillhör vårt allra äldsta ordförråd, och *vin*, som ändå måste vara en importprodukt, är ett av de första lånord vi fått från latinet. Det kom tillsammans med andra latinska ord som *köpa*, *mynt*, *kärra* och *marknad* – alla tydliga tecken på att globaliseringen började långt före vikingatiden.

Men betydelsen kan svänga ordentligt. Medan *öl* alltid betytt ”öl” så har *supa* kunnat avse allt intag av vätska, t ex *soppa* som är ett närbesläktat ord.

Dessa svenska språkets släktklenoder är också den folkliga sidan av drickandet. Vi har druckit ur horn och bågare och vi har druckit hemma och på krogen. Idel ursvenska ord.

Men när vi fick destilleringsapparater som kunde åstadkomma stakare varor började vi importera både dryck och ord, men lite diskret för det skulle fortfarande kännas folkligt hemvävt. *Sprit* är faktiskt klingande latin, för *spiritus* betyder ”ande” – den lättflyktiga alkoholen som inte snällt stannar kvar i kärlet som vattnet och mäsken. Och *akvavit* är aqua vita, ”livets vatten”. Men orden låter numera lika svenska som vodkabältets kronjuvel: *brännvinet*. Till och med det äkttyska tyska *snaps* verkar hur blågult som helst.

Om vi nu skiftar perspektiv från koja till slott och från mörka krogen till fina restauranter förändras mycket. Flaskan blir *bouteille*, smaken blir *bouquet*, kyparen klyvs i *servitör* och *sommelier*. Det är den fina, frivola, galanta franskan som förser oss med orden när vi går från bleckmugg till kristall.

Det folkliga och det fina täcker dock inte hela registret. Vi har också det hippa. Slangspråket älskar drycker, och många menar att man egentligen inte kan tala om annat än brudar, brännvin och pengar på slang. Slangen känner sig friare att ta orden från många håll. Här finns inga begränsningar. *Borsten* är holländska, *sponken* är månsing (alltså västgötaknallarnas hemliga språk), *boosa* är engelska och *hutt* ett dialektord som ursprungligen betydde ”liten hjälp”. Slangen är inte ens främmande för att nostalgiskt blicka tillbaka. När man tar sig en *blecka* är det den gamla bleckmuggen som kommer

till heders; inte alls *black out* som dagens obildade ungdom ibland tror. Men framför allt använder sig slangen av bildspråk, som den alltid gjort när den liknade munnen med *klaffen* och tänderna vid *gaddar*.

Armrörelsen vid alkoholintag har gett orden *kröka* och ännu intensivare *pimpla*. Annat alkoholrelaterat beteende skildras av orden *hojtarolja* och *rödtjut*. Liten flaska har blivit *krympling* och stor flaska *helrör*. Och den klara färgen har gett *pärta*.

Vi fullkomligt dränks i våta slangord: orden lyfter fram styrkan (*järn*), effekten (*dragnagel*), skålklangen (*klämtare*), den medicinska effekten (*magborstare*), viskositeten (*stänkare*), och Gud vet vad (*rackabajsare* och *pilliknarkare*).

Inte undra på att vi blir *på lyran*, *på dojan*, *på kanelen*, *plakata*, *fulla som ett ägg*, *packade*, ja, rent av *dyngraka*. Hela nio sidor i Ull-Britt Kotsinas Norstedts svenska slangordbok, 1998, radar ord inom detta ämnesområde.

Slang gillar bildspråk, och det gör vi alla. När vi skapar våra bilder är det oftast det närmaste vi utgår från. Tänk till exempel på mat. Matorden ger sig ut på metaforiska vandringar till exempel till skriveriets värld: man *kokar ihop* en historia, men det blir en *tunn soppa* som blir svår att *svälja*. Kanske blir den *lättuggad* men *svårsmält*. Man får *krydda* med några smaskiga detaljer. Men det blir något man får *äta upp*.

Vore inte drickandet en ännu bättre källa för bildspråk. Visst, det går, men det blir ansträngt när man *korkar upp* något annat än en flaska, *häller i* oss och *berusas* av innehållet. B-författare kan skriva så, men bilderna har inte nått upp till den högsta nivån: vardagsspråkets lediga elegans. Det är alltså få dryckesord som blir metaforer. Och de enda två som fått en riktigt etablerad ställning ligger i den trista slutfasen av alkoholintaget: *ideologisk baksmälla* och *politiska återställare*.

Vi tycks gilla dryckesorden för vi tar dem från alla håll, vi använder dem överallt och vi släpper inte ut dem på egna eskapader, i varje fall inte de som ligger den lustfyllda konsumtionen nära.

Tja, man kanske ska *se nyktert på problemet*.

Lars Melin är docent i svenska vid Stockholms universitet och han har skrivit många böcker om språk och språkbruk, senast *Maktspråk – boken med jävlar anamma* och *Vett och etikett i språket*.